

KÍNA ÉS A KERESZTÉNYSÉG

Dr. Salát Gergely

KÍNA ÉS A KERESZTÉNYSÉG

Dr. Salát Gergely

Kína ma már vitathatatlanul globális nagyhatalom, az Egyesült Államok kihívója, a világrend szemünk előtt zajló átalakulásának előidézője. Lakossága több százmillióval nagyobb, mint az egész nyugati viláé összesen. Emellett ősi civilizáció, a világ legrégebb óta folyamatosan fennálló állama, az emberi kultúra egyik központja, amely évezredekken keresztül a saját régiója megkérdőjelezhetetlen centruma volt, s amely ma globális befolyásra tör. Évszázadok óta most fordul elő először, hogy a nyugati civilizáció globális dominanciáját veszély fenyegeti: míg a gyarmatosítás kezdete óta a világban a vezető szerepet egymást váltó nyugati nagyhatalmak birtokolták, a mai Kína már újra akarja írni azokat a szabályokat, amelyeknek kialakításába nem volt beleszólása. Hogy ez sikerül-e neki, azt nem tudhatjuk, az azonban biztos, hogy konfliktusos korszaknak nézünk elébe. Itt nemcsak nagyhatalmi versengésről van szó, bár egy amerikai–kínai összecsapás lehetőségét egyre kevésbé lehet kizárni. Gondolkodásbeli fordulat is zajlik, évszázados paradigmák rendülnek meg, elsősorban az, hogy a nyugati értékek – bármik is legyenek azok – univerzálisak. Kína felemelkedése önmagában is bizonyítani látszik, hogy a nyugatitól eltérő politikai-társadalmi-gazdasági rendszerek is életképesek lehetnek, tehát a nyugaton kívüli világnak – vagyis az emberiség hétnyolcadának – más alternatívája is van, mint a nyugati megoldások átvétele.

Hogy ez tetszik-e nekünk, vagy nem, az lényegben mindegy – el kell fogadnunk, hogy Kína nagy és erős, hogy Kínának ambíciói vannak, hogy Kína más, mint amilyenek mi vagyunk, és nem is akar hozzánk hasonlóvá válni. Ez egyáltalán nem könnyű feladat, nem is biztos, hogy egy nemzedék alatt sikerül elvégezni. De létfontosságú, hogy valamiféle *modus vivendi*t kialakítsunk Kínával, mert a másik opció az elhúzódó globális konfliktus, új hidegháború, amely bármikor valódi háborúba, akár világháborúba csaphat át, ezzel az emberiség létét fenyegetve. Fel kell ismernünk és el kell fogadnunk a különbözőségeket, mert abban biztosak lehetünk, hogy a kínaiak nem szeretnék, ha megpróbálnánk megváltoztatni őket – attól függetlenül, hogy mit gondolnak saját politikai rendszerükről, egy hatalmas civilizáció letéteményeseinek tartják magukat, akik nem szorulnak átnevelésre idegen kultúrák vagy hatalmak által. Ugyanígy meg kell keresnünk azokat az elemeket, amelyek összekötő kapocsként, kommunikációs csatornaként szolgálhatnak, hogy a konfliktusokat minimalizálni tudjuk. Ilyen elem lehet a kereszténység, amely ugyan Kínában marginális tényező, de mégis közös ponttá válhat Kelet és Nyugat között, s új lehetőségeket nyithat a párbeszédre. Hogy ilyen párbeszédre nyitottak vagyunk-e, az nem ízlés dolga, hanem létkérdés.

BEVEZETÉS: EGY ELÁSOTT KŐTÁBLA NYOMÁBAN

Az északnyugat-kínai Hszian (Xi'an) városában a Kőtáblák Erdeje nevű múzeum 2-es számú kiállítótermében a bejárat-tól balra eső első sztélé egy apróságban jelentősen különbözik az intézményben őrzött többi háromezer táblától: a tetején egy apró kereszt látható. A kínai kultúrától idegen motívum nem véletlenül került oda: a 2,79 méter magas tábla – közismert nevén a nesztoriánus sztélé – azt írja le klasszikus kínai és szír nyelven, hogy miként jelentek meg Kínában az első nesztoriánus keresztények, és kaptak engedélyt a Tang-dinasztia császártól 635-ben, hogy letelepedjenek az akkori fővárosban, a mai Hszian elődjében. Ez a sztélé az első forrás a kereszténység bármilyen formájának kínai megjelenéséről, és sorsa jól tükrözi a kínai kereszténységét. A 781-ben emelt, a nesztoriánus közösség 150 éves kínai történetét – valószínűleg legitimációs céllal – összefoglaló táblát 845-ben elásták, ekkor zajlott ugyanis a régi kínai történelem legnagyobb buddhistaüldözése. Ez utóbbi esemény alapvetően a Kínában túl nagy befolyásra szert tett buddhistákat célozta, de technikailag minden idegen eredetű vallást érintett, így a keresztényeket is, s hatására a nyugati vallás évszázadokra eltűnt Kínából.

A sztélélet valamikor 1623–1625 között fedezték fel újra, s a helyi kormányzó a közeli buddhista templom gondjaira bízta. Ekkor már éltek jezsuiták Kínában, akiknek a figyelmét egy írástudó ismerősük felhívta a leletre, s egyikük hamarosan el is látogatott Hszianba, hogy megtekintse. A sztélé szövegét lemásolták, latinra, majd más európai nyelvekre fordították, és Európába is eljuttatták. Első nyugati fordítása már 1628-ban megjelent. Mivel a nesztorianizmust eretnekségnek tartották, a jezsuiták eleinte igyekeztek úgy beállítani a szöveget, hogy azt római katolikusok írták, s a katolicizmus korai jelenlétéről tanúskodik. Ez az állítás azonban a szöveg tartalmának ismeretében nem volt sokáig tartható. Már a 17. században akadtak olyan protestáns és a jezsuitákkal rivalizáló katolikus szerzők is, akik a sztélélet a jezsuiták hamisítványának tartották, a 19. században komoly tudósok is vitatkoztak a kérdésről. Ma már azonban mindenki elfogadja, hogy eredeti.

A 19–20. század fordulója körül több nyugati utazóban és kalandorban felmerült, hogy a sztélélet Kínából valamely nyugati múzeumba kéne vinni, de ezt a helyi hatóságok megakadályozták, s 1907-ben mai helyére, a Kőtáblák Erdejébe szállították. A múzeumban nem szerepel ugyan kiemelt helyen, a kínaiul nem tudó turisták csak a tetején lévő keresztől ismerhetik fel, ugyanakkor 2003-ban felkerült azon műtárgyak országos listájára, amelyeket nem szabad külföldön kiállítani.¹

¹ SAEKI 2012.

A KERESZTÉNYSÉG KORAI TÖRTÉNETE

A kínai kereszténység története legalább olyan fordulatossá, mint a nesztoriánus sztéléé. Mint láttuk, a kereszténység (pontosabban annak asszír keleti változata) legkésőbb a 7. században jelent meg Kínában, majd a 9. századi buddhistaüldözések csaknem teljesen eltűnt. Egy-két elszórt emléken kívül a következő századokból nincs nyoma a jelenlétének, csak akkor szerepel újra a forrásokban, amikor a mongolok a 13. században meghódították Kínát, s ott dinasztiát alapítottak Jüan (Yuan) néven. A tatárjárás sokkja után a nyugati kereszténység vezetői a mongol birodalom felemelkedésében lehetőséget láttak arra, hogy a muszlimok hátában erős szövetségest szerezzenek maguknak a kereszties háborúkhöz. A korban elterjedt hiedelem a mongolokat a legendás „János pap” országgal azonosította, aminek annyi valóság alapja volt, hogy egyes mongol törzsek elitje valóban áttért a keresztény hitre. A pápa több követet küldött a mongol nagykánhoz – aki 1271-től a kínai császári címet is viselte –, sőt Giovanni da Montecorvino ferences hittérítő személyében Peking első érsekét is kinevezte. Ebben az időben, egy pápai követség tagjaként járt Kínában az első ismert magyar, egy bizonyos Gergely barát is.²

A meghódított kínaiakat gyanakvóan kezelő és ezért a különféle posztokra előszeretettel külföldieket alkalmazó, a sokszínű birodalomban vallási toleranciát gyakorló mongoloknak nem volt ellenére a keresztények jelenléte, így ekkor jelent meg Kínában másodsorra a kereszténység. A 14. században azonban a mongolokat megdöntő Ming-dinasztia a mongolokhoz kötődő idegeneket is üldözte, így a kínai keresztény közösségek ismét eltűntek. Csak a dinasztia uralkodásának vége felé, a 16–17. század fordulóján következett be újabb fordulat, Matteo Ricci megjelenésével.

Matteo Ricci (1552–1610) jezsuita szerzetest a kínai térítés történetének legnagyobb alakjaként tartják számon, s módszere sosem volt időszerűbb, mint ma. A Kínába érkezett Ricci azzal szembesült, hogy míg a nagy földrajzi felfedezéseket és gyarmatosítást követő térítési hullám során a misszionáriusok jellemzően alacsonyabb kulturális szinten álló, gyakran primitív népekkel találkoztak, akik között viszonylag könnyű dolguk volt, addig Kínában egy több évezredes, magas szintű civilizációval, óriási írásbeli hagyománnyal, fejlett vallási intézményekkel, sűrű hagyományrendszerrel rendelkező birodalomba kerültek. Itt azok a módszerek, amelyek az afrikai vagy dél-amerikai törzseknel hatásosak voltak, nyilvánvalóan nem működtek. Ricci a lehető legnagyobb tisztelettel állt hozzá a kínai kultúrához, az akkomodáció szellemében megtanult kínaiul, megismerte a konfucianus kánon szövegeit, kínai módra öltözködött, s igyekezett jó kapcsolatokat kiépíteni a konfucianus írástudó-hivatalnok elit tagjaival, mert tudta, hogy támogatásuk nélkül a hierarchikus szemléletű Kínában nem lehet sikeres. A Ricci-módszer lényege az inkulturáció, vagyis a befogadó kultúra sajátosságainak beépítése az evangelizációba. Ricci messzemenően elfogadó volt a kínai értékekkel, szokásokkal szemben, elfogadta a kínai hagyomány nagy részét, s azt a – jóval később, a II. vatikáni zsinat által szentesített – elvet vallotta, hogy az isteni igazságok részlegesen más kultúrákban, így a kínaiaknál is megjelentek. Így a kínaiak számára a keresztény tanítások igazságát részben a kínai klasszikusokra hivatkozva igazolta. A kereszténységről lehántotta a nyugati kulturális ráakódásokat, s igyekezett a keresztény tanítások kultúráktól független magját felfedezni a kínai hagyományban.³

Riccit nemcsak térítőként tartják számon, hanem a két kultúra közötti közvetítőként is: kínai klasszikusokat fordított európai nyelvekre, európai műveket – nemcsak vallási, hanem tudományos munkákat is – fordított kínaira, a kínaiakat igyekezett megismertetni az európai tudomány és technika vívmányaival, az európaiakat pedig a kínai bölcseséggel. A császári udvarba is bejáratos lett, s 1610-es halálakor Pekingben már 2000 körül volt a missziójához tartozó keresztények száma. Ritka kegyként a császár engedélyezte, hogy a kínai fővárosban temessék el, szépen

² A követjárásokról és azok magyar vonatkozásairól lásd KATONA 1981, SZILÁGYI 2022.

³ SALÁT 2013.

karbantartott sírja ma is látogatható – nem máshol, mint a pekingi pártfőiskola mögötti kertben. Ez jelzi, hogy Ricci a nem vallásosok szemében is pozitív szereplő volt, a mai kínai tankönyvek és történeti munkák is elismeréssel beszélnek róla.

Ricci után a sikeres térítés folytatódását az ún. rítus-vita szakította meg a 17. században, amely arról szólt, hogy a katolikus kínaiak mutathatnak-e be áldozatot az őseiknek. Ricci nyomán a jezsuiták elfogadták a kínai őskultuszt, a „Tiszteld apádat és anyádat!” parancsolat helyi megnyilvánulásának tartva annak előírásait, míg a jezsuiták egyházon belüli ellenfelei – elsősorban a ferencesek és domonkosok – a szokást bálványimádásnak tartották. A vitát az őskultusz ellenzői nyerték, egy 1704-es pápai bulla alapján katolikussá csak az a kínai válhatott, aki megtagadta a kínai hagyományok e fontos elemét, s nem mutatott be áldozatot halott felmenőinek. A kínai udvar válaszul 1724-ben törvényen kívül helyezte a misszionáriusokat. Ezzel száz évre gyakorlatilag megszűnt a hittérítés Kínában. A pápai tilalmat 1939-ben vonták vissza, azóta az a hivatalos vatikáni álláspont, hogy a kínai rítusokat követhetik a kínai hívők, tehát Ricci-nek és követőinek lett igazuk. Azóta a katolikus térítésnek is az inkulturáció és az akkomodáció szellemében kell folynia, és nem csak Kínában.⁴

A 2000-es években, amikor a kínai missziók ügye a figyelem központjába került, Matteo Ricci személyével is újra foglalkozni kezdett a Szentszék. A már 1984-ben elindult, aztán elakadt boldoggá avatási folyamatot 2010-ben újratekintették, majd 2014-ben az ügy a Szenttéavatási Ügyek Kongregációja elé került. 2022-ben Ferenc pápa úgy rendelkezett, hogy Ricci „hősi fokon gyakorolta a keresztény erényeket”, ezzel együtt a „tisztelretméltó” címmel ruházta fel, ami a második a szentté avatási eljárások négy állomásából.⁵

A 20. század közepéig a kínai kereszténység helyzetét leginkább meghatározó ellentmondás a kínai és a nyugati kultúra különbözősége, szembenállása volt. A kereszténység ugyanis nemcsak vallási, hanem kulturális kérdés is volt: a nyugati civilizáció „termékeként” felvétele bizonyos fokig identitásváltást is jelentett, ami a zárt és magas szintű kínai kultúrában komoly problémákat okozott. Ricci és társai felismerték, hogy a katolikus vallás és a nyugati kultúra nem ugyanaz: ezért igyekeztek a katolicizmust beágyazni a kínai kultúrába, tiszteletben tartva annak hagyományait. A rítusvita lezárása azonban azt jelentette, hogy katolikussá csak az a kínai válhatott, aki megtagadta az áldozatbemutatást őseinek, vagyis lemondott kínai identitásának egyik legfontosabb eleméről – ez, illetve az emiatt kihirdetett császári tilalom sokat ártott a kínai kereszténységnek, a 18. század elején még 300 ezres lélekszámúra becsült katolikus közösség a 18. század végére 200 ezressé olvadt, a térítés pedig megszűnt.⁶ A rituális kérdésekben rugalmasabb protestánsok csak ezután jelentek meg Kínában, de a kulturális különbségek nekik is sok gondot okoztak.

A keresztény térítés következő hullámát a 19. század közepe táján, az ópiumháborúk után kibontakozó gyarmatosítási törekvések hozták el. Ekkor – az időközben lezajlott ipari forradalom eredményeként megerősödött – nyugati országok már nem távoli kereskedelmi partnerekként, hanem erőszakos gyarmatosító hatalmakként jelentek meg. A háborúkat lezáró szerződésekben rögzítették, hogy a győztes hatalmak térítői szabadon tevékenykedhetnek az ország belsejében is. A térítést a katolikusok részéről a nemzeti egyházak vették kezükbe, a misszionáriusokat saját nemzetük katonái védték. Az ekkor megjelenő – jellemzően angolszász – protestánsok saját otthoni közösségüket képviselték, saját felekezetüket igyekeztek meghonosítani. A hittérítés nem csupán vallási, hanem kulturális misszióvá vált, amelynek célja az volt, hogy az „elmaradott” kínaiak átvegyék a magasabb rendűnek tartott nyugati kultúrát, s azzal együtt a nyugati vallást. Míg Matteo Ricci és követői még elvetették a nyugati kultúrfölény gondolatát, a 19. századi térítők már nyíltan a kínaiak „civilizálttá tételének”, „felemelésének” szándékával érkeztek.

⁴ MINAMIKI 1985.

⁵ CRIVELLER 2022

⁶ A kérdéskörrel lásd még SALÁT 2000a.

Mindez természetesen a század végén egyre inkább öntudatra ébredő kínaiak egy részéből erős ellenérzéseket váltott ki. A keresztény egyházakat sokan a nyugati terjeszkedés eszközeinek tartották – ez határozza majd meg a kommunizmus első éveinek kínai hozzáállását is. Ehhez hozzájárult az is, hogy a külföldiek a közösségek vezetését eleinte a saját kezükben tartották, az egyházközségek külföldi pénzből, idegenek igazgatása alatt működtek, a katolikusok nem szenteltek fel kínai püspököket. Negatív hatással volt a keresztények megítélésére az, hogy sok kínai elsősorban anyagi érdekből csatlakozott a keresztény közösséghez, ezeket nevezték gúnyosan „rizs-keresztényeknek”. A kínai nacionalizmus és a „külföldi vallás” közötti ellentét első véres megnyilvánulása az 1900-as bokszerfelkelés volt, amelynek misszionáriusok és keresztény kínaiak is áldozatul estek.⁷ Közülük 86-ot – 34 másik kínai mártírral együtt – II. János Pál pápa 2000-ben szentté avatott. A felkelés során szintén mártírhalált halt 189 protestáns misszionárius és 500 kínai hívő.⁸

A 20. század elejétől kezdve a Vatikán igyekezett háttérbe szorítani az egyes európai országokhoz kötődő missziókat. 1919-ben egy pápai enciklika távlati célként azt tűzte ki, hogy a kínai katolikus egyházat a kínai klérus kezébe kell adni. 1926-ban a pápa 6 kínai papot kinevezett püspöknek, s számos további kínai püspök felszentelésére került sor 1945 és 1949 között. Mint már említettük, ugyanebben az időszakban, 1939-ben deklarálta XII. Pius, hogy a rítus-vitában hozott 18. századi döntés hibás volt, tehát az ősök tisztelete nem ellentétes a katolikus vallással. Ezzel a kínai katolikus egyház lassan elindult az önálló egyházzá válás útján. Ezzel párhuzamosan zajlott a kínai protestáns közösségek önállósodása is, a külföldi misszionáriusok szerepe jelentős maradt, de egyre több közösséget bíztak kínaiakra. Mindezek a folyamatok a kommunizmus első éveiben zárultak le, amikor a kínai keresztényeket erőszakosan elvágták külföldi kapcsolataiktól és támogatóiktól, arra kényszerítve őket, hogy maguk alakítsák ki hierarchiájukat.⁹

VALLÁSPOLITIKA MAO ALATT

A Mao Ce-tung (Mao Zedong) vezette Kínai Kommunista Párt (KKP) 1949-ben került hatalomra, több évtizedes fegyveres harc után megalapítva a Kínai Népköztársaságot (KNK). Mivel a kommunista uralom első éveiben kialakított intézményrendszer működik ma is a vallások területén, érdemes részletesebben megismerkednünk ennek az időszaknak a fejleményeivel.

Természetesen, mint minden kommunista párt, a KKP is materialista alapokon állt, és a vallásokat az osztálytársadalom termékének tartotta, olyan visszahúzó elemnek, amelynek nem lesz helye az Új Kínában. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a vallások erőszakos megsemmisítése nyíltan kitűzött cél lett volna. A marxizmus szerint a vallás léte az osztálytársadalom következménye: az uralkodó osztályok hozták létre, hogy csökkentsék az elnyomott osztályok ellenállási hajlandóságát. A kommunizmus azonban osztály nélküli társadalom, így ha azt elérik, a vallás is fokozatosan el fog halni, hiszen osztályalapja eltűnik – tehát nincs szükség a „népek ópiumának” erőszakos felszámolására. Ezen elvi hozzáállás ellenére a kommunista bázisterületeken az 1920–30-as években a párt általában nem tűrte a vallási tevékenységet, bár igyekezett olyan politikát folytatni, hogy a parasztok „maguktól” szabaduljanak meg „feudális babonáiktól”.¹⁰

⁷ SALÁT 2000a.

⁸ CULBERTSON 2011.

⁹ SALÁT 2000a.

¹⁰ A korai valláspolitikáról lásd például MAO 1927, 1929, 1930a, 1930b.

1937-től, a japán agresszió kezdetétől a vallásellenes hozzáállás megváltozott, meghirdették az egységfront-politikát, ami elméletben ma is a KKP hivatalos irányvonala. Ez azt jelenti, hogy a különböző nehézségek legyőzése érdekében – ez ekkor a japán megszállás volt – a párt összefog minden olyan társadalmi erővel, amelyet nem tart ellenségének. Ilyen, a közös cél érdekében felhasználható erőnek tartották a vallásokat, ettől fogva tehát viszonylag türelmes valláspolitikát folytattak. Érdemes megjegyezni, hogy hivatalosan a valláspolitikai irányultsága nem változott a népköztársaság 1949-es kikiáltása után sem. A jogszabályok mindig biztosították a vallásszabadságot, és a vallások *hivatalos* üldözésére soha nem került sor. A Kínai Népköztársaság összes alkotmányában megtalálható a szabad vallásgyakorlás joga. A valóság persze teljesen más képet mutatott, mint Maónak a vallások békés elhalásával kapcsolatos fejtegetései vagy az alkotmányban megfogalmazott alapelvek.

Az 1949-ben megalakult új kormányzat első lépésként tisztázta, hogy mit tekint vallásnak, tehát mire vonatkozik a vallásszabadság. A vallásként való elfogadás alapja nem valamiféle definíció vagy kritériumrendszer volt, hanem egyszeri hivatalos aktus: a kormányzat egyszerűen felsorolta, hogy mely hitrendszereket tekinti vallásnak. Öt vallás került be e körbe: a buddhista, a taoista, a muszlim, a katolikus és a protestáns. Ma is ezek számítanak vallásnak. A vallásos meggyőződés szabadsága már elvileg is csupán erre az ötre terjed ki: mivel például a százmilliók által követt népi vallások vagy az illegális keresztény közösségek nincsenek vallásként elismerve, jogi védelem nem jár nekik, kezelésük nem a valláspolitikai, hanem a közbiztonsági szervek hatáskörébe tartozik. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy az öt hivatalos vallás követői teljesen szabadon gyakorolhatják hitüket, de ők legalább elméletben (s az utóbbi évtizedekben egyre inkább a gyakorlatban is) legálisan működhetnek.¹¹

A katolikusok és a protestánsok tehát a KNK megalapítása után állami elismerést kaptak. Ehhez az is hozzájárulhatott, hogy nem képeztek jelentős erőt: egy 1946-os felmérés szerint Kínában 3.270.000 katolikus élt,¹² s egy másik, a kommunista hatalomátvétel előtt nem sokkal készített felmérés a protestánsok számát 700 ezerre tette.¹³ A keresztény egyházakat összesen 6 ezer külföldi hittérítő és 10 ezer kínai egyházi alkalmazott szolgálta ki.¹⁴ Az akkori Kína félmilliárdos lakosságához képest ezek a számok eltörpülnek.

Az intézményes vallások ellenőrzésére 1950-ben felállítottak az Államtanácshoz tartozó Vallásügyi Hivatalt (VÜH), illetve annak helyi szerveit. Ennek utódja ma Vallási Ügyek Országos Hatósága néven működik, s ma is a hivatalos valláspolitikai fő végrehajtója. A VÜH közreműködésével az egyes vallásokhoz tartozó „haladó” – tehát a kommunistákkal együttműködni hajlandó – erők létrehozták az öt vallás országos „hazafias” szervezeteit. Az állam ennek az öt hivatalos szervezetnek a követőit ismerte el vallásosnak, tehát csak nekik járt valamiféle védelem. Azok, akik e szerveket és azok vezetőit nem fogadták el, kívül estek a vallásosnak elismertek körén, s vallási tevékenységük jobb esetben feudális babonának, rosszabb esetben ellenforradalmi bűncselekménynek számított.¹⁵

E vallási szervezetek váltak az állami valláspolitikai legfőbb végrehajtóivá. Vezetőik beépültek az állami apparátusba, sokan közülük küldöttként részt vettek a különböző szintű népi gyűlések (törvényhozások) és népi politikai tanácskozó testületek (népfront jellegű tanácsadó szervek) ülésein. A kormányzat e „hazafias” szövetségeket ugyanúgy kezelte, mint a többi társadalmi szervezetet, felállításuk célja a hívők hatékonyabb ellenőrzése mellett az volt, hogy a vallási intézményeket betagolja a társadalmi szervezetrendszerbe, illetve a hívőket mozgósítsa az aktuális kampá-

¹¹ SALÁT 2000a.

¹² CHINA HANDBOOK EDITORIAL COMMITTEE 1985: 208.

¹³ CHINA HANDBOOK EDITORIAL COMMITTEE 1985: 208, 214.

¹⁴ PONG – CALDAROLA 554.

¹⁵ SALÁT 2021.

nyokban való részvételre, a KKP által megszabott feladatok végrehajtására.¹⁶ Az állam – legalábbis elméletileg – a „hazafias” szervezetek által képviselt közösségeknek engedélyezte, hogy „normális” vallási tevékenységet folytassanak (hogy mi „normális”, az máig nincs pontosan tisztázva), szertartásokat, istentiszteleteket tartsanak, a kölcsönös be nem avatkozás elvére épülő kapcsolatokat építsenek ki külföldi vallási szervezetekkel, emellett a kormányzat jelentős támogatást nyújtott egyes nevezetesebb, reprezentatív jellegű templomok, kolostorok felújítására. Mind az öt hivatalosan elismert intézményes vallásnak megalapították az állami szervek által felügyelt hivatalos szervezetét. E szervezetek irányították és irányítják a hozzájuk tartozó vallási közösségeket, intézményeket, papokat és szerzeteseket. Élükre természetesen párthű vezetőket állítottak.

Ugyanakkor az intézményes keretek lefektetésével párhuzamosan megkezdődött a vallási élet ellehetetlenítése, a vallások elhalásának siettetése. Az 1950–52-es földreform során a kolostoroktól elkobozták földjeiket, ezzel megfosztva őket anyagi alapjaiktól. Egészségügyi, oktatási tevékenységüket felszámolták, a külföldi adományok elfogadását megtiltották, a klérus nagy részét termelőmunkára kényszerítették. A külföldi keresztény hittérítőket kiutasították – ekkor hagyták el az országot a magyar jezsuiták és ferencesek is¹⁷ –, a kínai keresztény közösségeket elvágták külföldi támogatóiktól. A kegytárgyakra büntetőadókat vetettek ki. Megindult a vallások tömegbázisának felszámolása: az iskolák tananyaga a dialektikus materializmusra épült, s igyekeztek a diákokba belenevelni a tudomány mindenhatóságába vetett hitet. A falvakban „babonaellenes” kiállításokat és előadásokat szerveztek. Az állandó kampányokkal, a tömegek folyamatos mozgásban tartásával is lehetetlenné vált a rendszeres vallási élet. Az 1950-es években mindennek eredményeképpen a vallások visszaszorultak, szervezeteik betagozódtak az új rendbe, működésük keretei beszűkültek. Ugyanakkor – bár köztörvényes vagy társadalomellenes bűnök vádjával sok vallási vezetőt és hívőt meghurcoltak, munkatáborba küldtek, börtönbe zártak – a vallások szisztematikus és erőszakos elpusztítására a KKP ekkor még nem törekedett nyíltan.¹⁸

A KERESZTÉNYSÉG A MAÓI IDŐSZAKBAN

A Kínát 1949–1976 között vezető Mao alatt a fent vázolt folyamatok minden elismert vallást érintettek, ugyanakkor a kereszténység sorsa némileg eltért a többi vallásétól. Ennek az volt az oka, hogy a katolicizmus és a protestantizmus szorosan kapcsolódott Kína félgymarmati helyzetéhez, amelyből Kína már egy évszázada igyekezett kiemelkedni, s emiatt a kereszténység a nacionalista kampányok célkeresztjében állt. A KKP hatalomra kerülésekor a keresztényekkel kapcsolatos első lépés az volt, hogy a kínai közösségeket elvágták külföldi anyaegyházaiktól, támogatóiktól. Ez a protestánsok esetében viszonylag könnyen sikerült, a katolikusok azonban már nehezebb feladatot jelentettek, hiszen náluk a pápa fennhatóságának elfogadása a hit lényegéhez tartozik.

A kínai protestáns közösségek különböző felekezetekhez tartoztak, mindegyiküket egy-egy külföldi – általában angolszász – közösség létesítette és támogatta, élükön külföldi hittérítő állt. A kínai protestánsok körében már a 20. század első évtizedeiben megjelentek olyan igények, hogy a kínai felekezeteket a kínaiaknak kellene irányítaniuk, így a KKP keresztényekkel kapcsolatos politikája sok hívő számára nem volt idegen. Az 1946–49-es polgárháborúban a kommunisták által elfoglalt területeken megindult a külföldi hittérítők tevékenységének ellehetetlenítése. 1948-tól kezdve sokat közülük kémkedés és egyéb ellenforradalmi bűncselekmények vádjával börtönbe zártak vagy

¹⁶ CH'EN 467, SALÁT 2021.

¹⁷ VAMOS 2004, THUN 1997.

¹⁸ SALÁT 2021.

kiutasítottak. 1952-re gyakorlatilag az összes protestáns misszionárius elhagyta Kínát.¹⁹ Ezzel párhuzamosan elkezdtek szervezni a kínai protestánsok saját szervezetét. 1950-ben indult meg az úgynevezett „Három Autonómia” Mozgalom, amelynek a célja az volt, hogy a protestáns közösségek autonómak (értsd: a külföldiektől függetlenek) legyenek önmaguk igazgatásában, ellátásában és az igehirdetésben. A mozgalomra épülve alakult meg 1954 júliusában a kínai protestantizmus országos szervezete, a Kínai Protestáns Egyházak Három Autonómia Hazafias Mozgalmának Bizottsága, amely ma is a kínai protestánsok hivatalos ernyőszerkezete. Az ily módon sinizált és egységes szervezetbe tömörített protestantizmus könnyen kezelhetővé vált a kormányzat számára, amely a mozgalmat használta a protestáns hívők mozgósítására és felügyeletére, illetve a lelkipásztorok bevonására a termelőmunkába. Az egykor a külföldi misszionáriusokkal tartott kapcsolat miatt a protestáns lelkészeknek és hívőknek sok megpróbáltatást kellett kiállniuk. Az 50-es években végig politikai gyűléseken, önbírálati üléseken kellett részt venniük, emellett az 1957–58-as jobboldali-ellenes kampány idején sokukat meghurcolták, munka általi átnevelésre küldték, megkínózták.²⁰

Az 1958–1960 közötti „nagy ugrás” idején a protestánsok a kormányzat elvárásainak megfelelően nagyszabású egységesítést hajtottak végre. Korábban több tucatnyi különböző felekezet működött Kínában, de ekkor megszüntették a különbségeket: egységesítették a szertartásrendet, az énekeket, a szóhasználatot stb. Ezáltal létrejött Kínában az ún. „felekezetek utáni” protestantizmus. A kampány célja valószínűleg gazdasági volt: az egyesítés után nem volt szüksége minden felekezetnek külön épületre, így az eddig templomként használt épületeket a kormány átvehette és világi célokra hasznosíthatta.²¹ Megjegyzendő, hogy Kínában az egységesítéssel sem jött létre protestáns egyház: a Három Autonómia Mozgalom csak koordinálja a viszonylag önálló protestáns közösségeket, de nem szervezi őket szigorú hierarchiába, a közösségek elvileg függetlenek egymástól.

A katolikusok ügye különös problémát jelentett az új vezetés számára az egyház kötött, hierarchikus szervezete, valamint a Vatikánnak való alárendeltsége miatt. A kommunista forradalom egyik célja az volt, hogy semmiféle külföldi hatóság ne gyakorolhasson hatalmat kínai állampolgárok felett, illetve Kína területén. A pápa fennhatósága a kínai katolikusok felett, illetve a hittérítők előjogai a KKP támadásainak természetes célpontjaivá váltak. Mindezek miatt a katolikus egyház kezelése sokkal inkább politikai, mint vallási kérdés volt, s természetesen napjainkban is az.

A cél tehát az volt, hogy a kínai egyházat elszakítsák a világegyháztól, s létrehozzák az önálló kínai katolikus egyházat (amely persze így már *per definitionem* nem lehet katolikus). Ez a folyamat a kínai katolikusok kemény ellenállása miatt igen lassú volt. A „három autonómia” kormányzati jelszava a katolikusokra is vonatkozott, de ez a katolikusok számára a pápa iránti hűség feladását jelentette volna. Azok a papok és hívők, akik nem voltak hajlandók kimondani Rómától való függetlenségüket, durva zaklatásoknak, üldöztetésnek tették ki magukat, ám a többség vállalta a meghurcoltatásokat. Az ellenszegülőket különféle köztörvényes bűncselekmények vádjával ítélték börtönre, küldték munkatáborba. Eközben az állam aktívan támogatta a Rómától elszakadni kész katolikusokat. A katolikusok „három autonómia” mozgalma hivatalosan 1950 novemberében indult el, s az ezt követő évek az autonómiát elutasító katolikusok megfélemlítésével és meghurcolásával teltek. Sokan nyíltan ellenálltak, ezek általában munkatáborokban végezték. Sok Róma-hű pap és hívő visszavonult a nyilvános vallásgyakorlástól, ők helyi kisközösségekben, családi körben, esetleg egyedül őrizték tovább hitüket. Azok a katolikus személyiségek, akik végül engedtek a nyomásnak, hűségnyilatkozatot tettek az „új Kína” vezetésének, és a VÜH támogatását élvezve 1957. augusztus 2-án megalapították a kínai katolikusok egyetlen államilag elismert szervezetét, a Kínai Katolikusok Hazafias Szövetségét

¹⁹ VARG 1960: 303–314.

²⁰ VARG 1960: 315–317; STOCKWELL 1993: 23.

²¹ PONG – CALDAROLA 1982: 562; STOCKWELL 1993: 197–198.

(KKHSZ), amely kinyilvánította függetlenségét a Vatikántól. Napjainkban is a KKHSZ képviseli a hivatalos katolikus egyházat, azok a katolikus templomok, közösségek, amelyekkel Kínában nyilvánosan találkozhatunk, valamilyen módon a KKHSZ-hez kapcsolódnak.²²

A Vatikán és a kínai katolikus egyház közötti végleges szakadást a püspökszentelések kérdése okozta. A külföldiek kivasárlásával és a Róma-hű kínai püspökök bebörtönzésével – a 28 kínai püspökből csupán 5 volt hajlandó csatlakozni a KKHSZ-hez – alig maradt püspöke a kínai egyháznak, s a Vatikán által titokban kinevezett 25 új püspököt a „hazafias” katolikusok nem ismerték el. A püspökhíányt enyhítendő a „hazafias” katolikusok, annak ellenére, hogy Róma előzetesen jogellenesnek nyilvánította az aktust, 1958 áprilisában felszenteltek két „hazafias püspököt”, majd ezek pápai kiközösítése ellenére 1962-ig 50 új püspököt iktattak be.²³ Így létrejött a hivatalos, független kínai katolikus egyház, amely a Vatikánnal sokáig semmiféle kapcsolatot nem tartott fenn. Ennek eredményeképpen a hivatalos kínai katolikus egyház tagjait nem érintették az egyetemes katolikus egyházban történt óriási változások, többek között a II. vatikáni zsinat határozatai. Például a misék nyelve sokáig a latin maradt, csak a 90-es években kezdtek átállni a kínaira.

A Vatikánnal történt 1957–58-as szakítás a kínai katolikus egyházat is kettészakította. Azóta létezik egyrészt a hivatalos egyház, amelyet a KKHSZ képvisel, s amelynek tevékenysége ugyan szigorú korlátok közé van szorítva, de legális; másrészt pedig működik egy ún. „földalatti” katolikus egyház is, amely továbbra is hűséges a pápához. Ez utóbbi sokáig teljes titokban működött, püspökeit a pápa nevezte ki – általában Hongkongon keresztül becsempészett levelekben –, papjait nem hivatalos szemináriumokban képezték, hanem magánúton, s a miséket a II. vatikáni zsinat után kínaiul tartották. A „földalatti” egyház működéséről biztonsági okokból a Vatikán alig ad ki információt, így ezen katolikusokról nagyon keveset tudunk. Fontos megjegyezni, hogy a Vatikán tartózkodott a „hazafias” katolikusok kollektív kiközösítésétől, egyrészt nem akarván ellehetleníteni a kínai hívőket, másrészt arra számítva, hogy idővel a két egyházrész egyesíthetővé válik. Ennek megfelelően, az elmúlt egy-két évtizedben, amikor ezt a politikai környezet lehetővé tette, egyértelmű közeledés indult el a „hazafias” és a „földalatti” katolikusok között, amelyet a Szentszék is támogatott.

A maói korszak utolsó tíz évében zajlott a kulturális forradalom (1966–1976), amely a vallási élet teljes megszűnését hozta. A rendszerrel szembe került papok és hívők nagy része már az 1950-es évektől börtönben, munkatáborban, vidéki átnevelésen volt, de a kulturális forradalom a „hazafias” szervezetek tagjait, sőt a VÜH-ök személyzetét is célba vette. A „négy régi” (a régi kultúra, gondolkodás, szokások és hagyományok) ellen hadjáratot indító vörösgárdisták támadásainak fontos célpontjai közé tartoztak a vallási épületek, dolgozók, vezetők, intézmények stb., attól függetlenül, hogy elfogadták-e a rendszert. A kampány idején a templomokat, kolostorokat bezárták, gyáraknak, iskoláknak adták, a vörösgárdisták sokat közülük leromboltak, megrongáltak. A papokat, szerzeteseket – a „hazafias” szervezetekhez tartozókat is – meghurcolták, vidéki átnevelésre küldték, esetenként megölték, s ugyanez történt sok hívővel, illetve a vallásügyi káderekkel is. A nyilvános vallásgyakorlás több mint egy évtizedre megszűnt Kínában, a megmaradt templomokat is bezárták, a vallási kegytárgyakat, szent könyveket elkobozták és elégették.²⁴

A kínai kereszténység számára ez az időszak jelentette a mélypontot. Ugyanakkor azonban, mint sok más esetben a történelem folyamán, az üldöztetés nem gyengítette meg a keresztények hitét, hanem inkább megerősítette. Sőt, mivel a börtönökben, munkatáborokban sokkal szorosabb kapcsolatba kerültek a nem keresztényekkel, mint korábban, alkalmuk volt rá, hogy a kínai társadalom széles rétegeit fogékonyá tegyék a keresztény tanok iránt. Ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a kulturális forradalom után a katolicizmus újjáéledjen, és a protestantizmus váljék Kína legdinamikusabban növekvő vallásává.

²² STOCKWELL 1993: 170–171, SALÁT 2000a, 2004.

²³ STOCKWELL 1993: 170–171.

²⁴ SALÁT 2000b.

KERESZTÉNYEK A „REFORM ÉS NYITÁS” KORÁBAN

A kulturális forradalom nagymértékben elidegenítette a kínai népet a politikai vezetéstől. A Mao 1976-os halála utáni hatalmi harcból győztesként kikerülő Teng Hsziao-ping (Deng Xiaoping) nevével fémjelzett új vezetőgárdának szembe kellett néznie azzal, hogy a maga elé kitűzött feladatokat – a „négy modernizálás” végrehajtását, vagyis Kína gazdag és erős nagyhatalommá tételének programját – csak úgy tudja teljesíteni, ha a társadalom lehető legszélesebb rétegeit maga mellé állítja és mozgósítja. A „reform és nyitás” politika végrehajtásához szükség volt a társadalom energiáinak felszabadítására, amihez bizonyos mértékű szabadságot kellett biztosítani. A vallásokat illetően a vezetés arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel a tapasztalatok szerint a vallások végleges elhalásáig még sok időnek kell eltelni, az elnyomás pedig nem vezet eredményre, emellett a társadalmi szervezetrendszerbe betagolt, megfelelően ellenőrzött vallási szervezetek nem jelentenek veszélyt a rezsimre nézve, a felélesztett egységfront-politika szellemében érdemes biztosítani a vallási meggyőződés és tevékenység bizonyos szabadságát. Ez amellett, hogy a hívő tömegeket a rendszer támogatóivá teszi, Kína nemzetközi megítélésére is jó hatással van.²⁵ Emiatt az addigi valláspolitikát átértékelték: elismerték, hogy 1957 után történtek „balos” hibák, s hogy a kulturális forradalom óriási károkat okozott az egész társadalomnak, így a vallásoknak is. Az elismert vallások „normális” tevékenységét azóta nem akadályozzák, azt az alapelvet hirdetik, hogy a vallás magánügy, az államnak nincs köze ahhoz, ki miben hisz (a párttagoktól ugyanakkor elvárt az ateizmus).

Miután a KKP 1978-ban a politika fő hangsúlyát az osztályharcról a szocialista modernizációra helyezte, megindult a vallások újjáéledése. A még életben lévő vallási vezetők és hívők hazatérhettek, s a kormányzat úgy döntött, hogy a kulturális forradalom alatt kisajátított ingatlanokat az egyházak visszakapják, sőt az állam esetenként anyagi támogatást is adott a megrongált épületek helyrehozatalához. Kínában ekkor már jó ideje nem zajlott vallási élet, így a vezetés nem rendelkezhetett adatokkal a vallások erejéről. Minden jel szerint úgy gondolták, hogy a három évtizedes ateista propaganda és elnyomás után a vallás többé nem jelentős erő, így a vallásgyakorlás szabadabbá tétele mindössze néhány idős szerzetest, papot és hívőt érint majd. A gyakorlatban azonban kiderült, hogy a vallások nemhogy nem haltak el, hanem az emberek érdeklődése és kötődése még fokozódott is irántuk. Ezóta tart a vallások sokszor hihetetlenül gyors térnyerése. Fontos tényező ebben a marxista-leninista-maoista ideológia visszatorzulása. A gazdasági liberalizációnak köszönhető látványos fejlődés során a kollektivisták nyilvánvalóan idejétmúlttá váltak, s Kínában ideológiai vákuum alakult ki. Ezen űrt a kormányzat leginkább a nacionalizmus propagálásával igyekszik kitölteni, ami azonban a mindennapi életben nem nyújt támpontokat. Az erkölcsi válság egyre nyilvánvalóbb, ezért nagyobb tér nyílik a vallások előtt.²⁶

A vallási reneszánsz a hivatalos adatokban is megjelenik. A kínai kormány 1997-ben adott ki először úgynevezett „fehér könyvet” a vallások helyzetéről.²⁷ Az ebben szereplő – bevallottan pontatlan – statisztikák a hívők összlétszámát 100 millióra tették. A legnépesebb a buddhizmus volt: 13 ezer templommal, 200 ezer szerzetessel és apácával rendelkezett, míg a taoizmusnak 1500 temploma, 25 ezer szerzetese és apácája volt (ezeknél a hívők számát nem adták meg, mivel a buddhizmushoz vagy taoizmushoz tartozást semmilyen módon nem tartják nyilván). A vallásos emberek közül 18 millió volt muszlim, 4 millió katolikus és 10 millió protestáns. A következő fehér könyv 2018-ban jelent meg, ez a kínai vallásos emberek számát a korábbi duplájára, „közel 200 millióra” teszi, a „vallási alkalmazottak” (papok, szerzetesek stb.) számát pedig 380 ezerre. A buddhista klerikusok száma 222 ezer, a taoistáké 40 ezer; ami a híveket illeti, az iszlámot követő nemzeti kisebbségek létszáma 20 millió, a katolikusok 6 millióan

²⁵ SALÁT 2000a.

²⁶ SALÁT 2021.

²⁷ INFORMATION OFFICE OF THE STATE COUNCIL OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA 1997.

vannak, a protestánsok 38 millióan. A dokumentum hangsúlyozza, hogy a buddhista és taoista hívők számát nehéz megbecsülni, s a fentiek mellett sokan gyakorolnak népi kultuszokat (amelyek, mint láttuk, hivatalosan nem tartoznak a vallások közé).²⁸

A különféle nem hivatalos felmérések a hivatalos adatoknál jóval magasabbra teszik a vallásos kínaiak számát. Az amerikai külügyminisztérium 2007-ben kiadott országjelentése egy kínai vizsgálatot idéz, amely szerint a 16 év feletti kínai lakosságnak 31,4%-a vallásos – ez 300 millió embert jelent, vagyis a hivatalos adat másfélszeresét. Ebből 40 millióan vallják magukat kereszténynek, 200 millióan pedig buddhistának, taoistának vagy „legendás személyiségek” hívének.²⁹ A Pew Research Center 2015-ös projektje alapján Kínában 2010-ben 244,1 millió buddhista (a lakosság 18,2%-a), 68,4 millió keresztény (5,1%), 24,7 millió muszlim (1,8%) ember élt, a népi vallások követőinek száma 294,3 millió (21,9%), s nem tartozott valláshoz 700,7 millió fő (52,2%). A kereszténységben belül a katolikusok száma 9,2 millió, a protestánsoké 59,2 millió volt (s élt még az országban 20 ezer ortodox hívő is).³⁰ A Freedom House 2017-es jelentése az öt elismert vallás, a Falun gong (Fa-lun kung), illetve az új vallási és kvázi-keresztény mozgalmak hívőinek számát több mint 350 millióra teszi, s ebben nem szerepelnek a népi vallások követői.³¹ Mivel a szinkretizmusra hajlamos kínai kultúrában azt, hogy ki vallásos és ki nem, illetve hogy ki milyen vallás követője, nehéz egyértelműen megmondani – egy ember hihet egyszerre több vallás istenségeiben is, s vallhatja magát nem vallásosnak úgy, hogy közben bizonyos rítusokat mégis végrehajt –, pontos adataink sohasem lesznek, ugyanakkor az egyértelmű, hogy a vallásos emberek, különösen a protestánsok lélekszáma jelentősen nőtt az elmúlt negyven évben.

Mint láttuk, 1949 előtt 700 ezerre tették a protestánsok számát, s ez a maói korszakban valószínűleg nem nőtt. A reformidőszakban azonban a fehér könyvek szerint 1997-ben 10 millió, 2018-ban már 38 millió kínai tartozott valamely protestáns felekezethez, a nem hivatalos felmérések ennél is nagyobb növekedést mutatnak. Egyes nyugati médiumok már 100 millióra becsülik a kínai keresztények számát, ezek túlnyomó többsége protestáns.³² Ha ezek az adatok hitelesek, akkor az elmúlt évtizedekben sehol nem terjedt gyorsabban a kereszténység, mint Kínában, s a trend folytatódása esetén Kína belátható időn belül a legtöbb keresztény hívővel rendelkező országgá válhat a világon. Meg kell jegyezni, hogy a kínai protestánsok jellemzően nem valamely hagyományos kontinentális európai felekezetet követik, hanem angolszász (elsősorban amerikai) neoprotestáns, evangéliumi keresztény közösségekhez állnak közel, azok mintájára gyakorolják a rítusokat. Működésükben nagy szerepe van annak, hogy nyelvtanári státusban vagy más módon az elmúlt évtizedekben rengeteg amerikai hittérítő érkezett Kínába, illetve a divathatóságok sem zárhatók ki, hiszen az 1980-as évektől sokáig minden, ami amerikai volt, népszerűnek számított. Ezért is érdemes fenntartásokkal kezelni a látványos növekedésről szóló adatokat, hiszen csak hosszabb távon derül ki, hogy a térítés hatása mennyire mély és tartós. Az azonban letagadhatatlan, hogy vallásukat rendszeresen gyakorló kínai keresztények száma a többszörösére nőtt, ma már szinte minden városban találunk protestáns templomot, imaházat, közösségi teret. Még a Budapesten élő kínaiak is több gyülekezettel rendelkeznek.

A vallási meggyőződés szabadságát a KNK jelenleg hatályos, 1982-es alkotmánya biztosítja, de ilyen irányú rendelkezéseket egy sor másik törvény is tartalmaz. Ez természetesen nem jelent európai értelemben vett vallásszabadságot. Egyrészt a vallások védelme csak az öt hivatalos vallásra terjed ki, tehát például a regisztrálatlan keresztényeket és a szektákat továbbra is üldözik; másrészt pedig helyi káderek körében máig előfordulnak, sőt az utóbbi években megszorodtak a vallásellenes túlkapások.

²⁸ INFORMATION OFFICE OF THE STATE COUNCIL OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA 2018.

²⁹ BUREAU OF DEMOCRACY, HUMAN RIGHTS, AND LABOR 2007.

³⁰ PEW RESEARCH CENTER 2015.

³¹ COOK 2017.

³² CHALUFOUR 2023.

1996-ban beharangozták egy átfogó vallásügyi törvény megalkotását,³³ ez azonban máig nem készült el, csupán egy államtanácsi rendeletet adtak ki 2005-ben *Rendelkezések a vallási ügyekről* címmel. Ez természetesen garantálja a „vallási meggyőződés szabadságát”, bár közösségi vallásgyakorlásról nem beszél, és a legfontosabb szabályként leszögezi, hogy minden vallási szervezetet, helyszínt, személyt előzetesen regisztrálni kell a helyi hatóságoknál – ennek elmulasztásával a vallásgyakorlás illegális. A szöveg klasszikus „gumijogszabály”: míg a „normális” vallásgyakorlást biztosítja (amit azonban nem definiál), a vallási tevékenységet törvényellenesnek minősíti, ha az „külföldi ellenőrzés” alatt áll, a „vallási szélsőségek” kategóriájába tartozik, vagy alkalmas a „közrend megzavarására”, a „társadalmi stabilitás veszélyeztetésére” stb. – ám ezen fogalmakat sem határozza meg.³⁴ 2018-ban hatályba lépett a *Rendelkezések* módosított változata, ami a korábbiaknál részletesebben szabályozza a vallási életet. A dokumentum jobban hangsúlyozza az extrémizmus és a nemzetbiztonsági veszélyt jelentő kultuszok visszaszorításának fontosságát, tiltja az iskolai vallási tevékenységet, megerősíti a regisztrációs követelményt, és a külföldi adományok, utazások és kapcsolatok szorosabb ellenőrzését rendeli el.³⁵ Az új rendelet az elmúlt évtized általános bekeményítését tükrözi, amely a valláspolitikára is kiterjed.³⁶ 2020-ban lépett hatályba a Vallási Ügyek Országos Hatóságának *A vallási csoportosulások igazgatásának módja* című rendelete, amely további adminisztratív korlátozásokat tartalmaz, s többek között azt is előírja, hogy a vallási szervezeteknek terjeszteniük kell a Kínai Kommunista Párt irányvonalát és politikáját, továbbá rá kell nevelniük a hívőket a KKP vezető szerepének és a szocialista rendszernek a támogatására.³⁷ A hivatalos keresztény szervezetek a 2018–2022-es időszakra ötéves munkatervet is kiadtak a protestáns, illetve a katolikus vallás sinizálására vonatkozóan.³⁸

KERESZTÉNYSÉG A MAI KÍNÁBAN

A kínai keresztények helyzetével kapcsolatban ellentmondásos információkkal találkozhatunk. Egyrészt az országban mindenhol vannak működő templomok és imaházak, a keresztények száma a legkülönbözőbb felmérések szerint meredeken növekszik, az elmúlt évtizedekben számtalan templom épült. Aktív a kínai vallásdiplomácia, a különböző keresztény közösségek tagjai eleven nemzetközi kapcsolatokat építenek, részt vesznek nagy nemzetközi vallási eseményeken, s Peking még a Vatikánnak is tesz gesztusokat. Másrészt folyamatosan érkeznek hírek ledöntött keresztvekről, bezárt templomokról, üldözött keresztényekről, a vallásgyakorlás korlátozásáról. Egyes elemzők a kereszténység virágkoráról, mások kemény keresztényüldözésről beszélnek. A kínai valóság bonyolultságára jellemző, hogy mindegyik állításnak van igazságtartalma, s Kínában valóban a legkülönfélébb jelenségekkel találkozhatunk a kereszténységgel kapcsolatban (is).

Mindennek az egyik magyarázata az, hogy a kínaiak mind a vallás, mind a szabadság alatt mást értenek, mint a nyugatiak, s ennek megfelelően természetesen a – hivatalos nyilatkozatokban hangoztatott – vallásszabadság is mást jelent. Tény, hogy sok hívő – különösen, ha közössége vezetői eleget tesznek az adminisztratív előírásoknak – mindenféle akadályoztatás nélkül gyakorolhatja vallását, a templomok és a vallásos emberek száma nő, s a legtöbb hívőnek nem kell tartania attól, hogy hite miatt hátrány éri. Ugyanakkor a szabadság nem teljes: a vallási csoportok nem autonóm közösségek, az állam felügyeli és esetenként korlátozza őket; egyes csoportok pedig illegálisak, ezeknek súlyos üldöztetésben is részük lehet.

³³ BEIJING REVIEW 1996: 5.

³⁴ STATE COUNCIL 2004.

³⁵ STATE COUNCIL 2017.

³⁶ SALÁT 2021.

³⁷ STATE ADMINISTRATION FOR RELIGIOUS AFFAIRS 2020.

³⁸ CHINA LAW TRANSLATE 2019a-b.

Az információk ellentmondásosságának másik oka az, hogy a gyakorlatban a vallási élet – különösen a keresztények működésének – szabadsága helyről helyre, időről időre változik. A meglehetősen tágan értelmezhető jogszabályok lehetővé teszik, hogy a helyi hivatalnokok saját személyes preferenciáik és az aktuális helyzet szerint kezeljék a vallási ügyeket. Egyes helyeken nem avatkoznak bele a vallási tevékenységbe; máshol viszont akár erőszakkal is fellépnek az általuk „nem normálisnak” tartott vallásgyakorlással szemben. Míg egyes párthű vallási vezetők részévé váltak a nomenklatúrának, addig más papokat, szerzeteseket, hívőket letartóztatnak, börtönbe vetnek, munkatáborba küldenek.³⁹ Az ősi kínai közmondás szerint „Az Ég magas, a császár messze van” – vagyis a központban megfogalmazott irányelveket és rendelkezéseket az alsóbb szintű hivatalnokok gyakran a saját szájújuk szerint értelmezik, és a végrehajtás a helyi kádereken múlik. Így bizonyos területeken nemcsak a földalatti katolikusokat vagy a regisztrálatlan protestáns közösségeket üldözik – papjaikat őrizetbe veszik, gyülekezeteiket erőszakkal feloszlatják –, hanem a hivatalos egyházak tevékenységét is szigorúan korlátozzák, olykor ellehetetlenítik, vagy legalábbis szoros megfigyelés alatt tartják őket. Máshol viszont a helyi hivatalnokok jó viszonyt ápolnak a vallásos közösségekkel, s helyenként a nem hivatalos katolikus vagy protestáns gyülekezetek is nyíltan működhetnek, mindenféle szankció nélkül. A helyzet időben is változhat, egyrészt a különböző mentalitású hivatalnokok gyakori áthelyezése, másrészt pedig az időről időre megújuló politikai-közbiztonsági kampányok miatt.

Az utóbbi évtized általános bekeményítése a kínai vallások helyzetére is kihatott. A 2012-től pártfőtitkár, 2013-tól államelnök Hszi Csin-ping (Xi Jinping) a korábbi lazább időszak után elkezdte visszaépíteni a párt hatalmát a kínai társadalom felett, s ez a vallásokat is érinti. Hangsúlyossá vált a nyugati hatások kiküszöbölése, a külföldi eredetű vallások sinizálása, illetve a marxizmusra épülő materialista államideológia szélesebb körű propagálása. A cél tehát nem a kereszténység megszüntetése, hanem elkínaiasítása, illetve hozzáidomítása a hivatalos ideológiához. Ez valójában annak az ősi kínai hagyománynak a továbbélését jelenti, amely szerint a vallások mindig is alá voltak rendelve a kínai államnak, a császár hitvitákban dönthetett, istenségeket nevezhetett ki és válthatott le, templomokat alapíthatott vagy szüntethetett meg, s a vallási közösségek ezt a hatalmát nemigen merték megkérdőjelezni. Ha a (párt)állami és a vallási előírások szembekerülnek egymással, akkor az állam nem riad vissza az erőszak alkalmazásától.

A rohamosan terjedő protestantizmus az angolszász befolyás erősödésével fenyeget, a kínai protestáns közösségek jó részének létrehozói és támogatói ugyanis amerikai közösségek. Ezért is fontos jelszó az utóbbi években a már említett sinizálás, ami elsősorban a protestantizmusra vonatkozik. A katolikusokkal más problémák vannak: mivel a kínai törvények tiltják, hogy kínai állampolgár külföldi szervezetnek vagy személynek legyen alárendelve, ezért a pápa főségét nem fogadhatják el. A Vatikán ráadásul – egyetlen európai államként – nem a Kínai Népköztársasággal, hanem Tajvannal tart fenn diplomáciai kapcsolatot, ami tovább bonyolítja a kínai katolikusok helyzetét.⁴⁰ Mindez az 1950-es évektől sokáig megosztottságot okozott a kínai katolikus egyházon belül, ám az utóbbi években a felek nagy lépéseket tettek a katolikusok helyzetének rendezése, a „hazafias” és „földalatti” egyházrész egyesítése felé. A Vatikán és Peking ugyanis 2018-ban ideiglenes megegyezést kötött a konfliktusok fő okát jelentő püspökszentelések ügyében. A 2020-ban meghosszabbított megállapodás szövege titkos, de azt tudni lehet róla, hogy a kínai püspököket a Szentzsék és a kínai hatóságok közösen választják ki.⁴¹

³⁹ HUMAN RIGHTS WATCH 2006.

⁴⁰ SALÁT 2000a, 2004, 2011.

⁴¹ SALÁT 2020.

Összességében azt lehet mondani, hogy a kínai állam nem elsősorban a kereszténység elfojtására törekszik, hanem szoros kontroll alatt tartására, a párt számára veszélyes elemeinek kiszűrésére. A gyülekezeteiket megfigyelés alatt tartják, időnként politikai kampányokban való részvételre kötelezik őket, s a kötelező regisztrációval elvileg kizárják, hogy olyan közösségek jöjjenek létre, amelyeket a hatóságok nem ellenőriznek. Valójában azonban rengeteg nem regisztrált keresztény közösség van, a médiában megjelenő hírek a keresztények üldözéséről, lelkészeik letartóztatásáról, a templomok tetején lévő keresztek eltávolításáról általában ezekről szólnak.

MI ÉS ŐK

Mi dolgunk nekünk mindezzel? – tehetjük fel a kérdést. A bevezetőben már említettük, hogy a kínai keresztények szerepet játszhatnak a kínai–nyugati párbeszédben, mely utóbbi nélkül a két civilizáció könnyen konfliktusba sodródhat egymással. A keresztények közötti szolidaritás mellett ezért is fontos minden alkalmat megragadni a közös pontok, összekötő kapcsok megtalálására. Ugyanakkor a kapcsolatépítésben meglehetősen érzékenységgel kell eljárunk, és érdemes szem előtt tartani az alábbiakat.

Először is, bár adják magukat a párhuzamok, a kínai kereszténység sorsának alakulását félrevezető lehet az egykori kelet-közép-európai szocialista államok hasonló folyamataival összevetni. Kínában a kereszténység az állam számára marginális tényező, az egyházaknak sosem volt olyan befolyásuk, mint a mi régióinkban. Emellett sok kínai idegen vallásként tekint a kereszténységre, amely sosem volt része a kínai kultúrának, vagyis társadalmi beágyazottsága jóval csekélyebb, mint Európában. A „keresztény értékek” – akármit is mondanak most róluk sokan – a nyugati civilizációnak alapjai, a kínainak viszont nem. Ez a kínai keresztényeket különösen kiszolgáltatott helyzetbe hozza.

Másrészt az, hogy a kereszténység helyzete nem különösebben fontos a pekingi vezetés számára, s nem látnak benne egzisztenciális fenyegetést, lehetőséget ad arra, hogy tehesünk a kínai keresztények helyzetének javításáért. Itt nagyon óvatosan kell eljárni: mivel a vallásszabadság – az emberi jogi diskurzus részeként – a kínai–nyugati ideológiai küzdelmek egyik témájává vált, a kérdés felemlegetését sok kínai a kínai ügyekbe való beavatkozásként, kioktatásként, a kínai szuverenitás csorbítására tett kísérletként értékeli. A kínai kormányzat is így kezeli a vallásszabadság hiányát illető kritikákat, de a saját vezetésükkel nem szimpatizáló kínaiak jelentős része sem fogadja pozitívan a hazáját vagy annak kormányát érő bírálatokat. Ezért nyílt támadásokkal, fenyegetésekkel, elítélő nyilatkozatokkal könnyen többet árthatunk, mint használhatunk, érdemesebb állami szinten finom diplomáciával, alacsonyabb szinten pedig élő kapcsolatok kialakításával, a kínai keresztények nemzetközi hálózatokba való bevonásával, személyes érintkezéssel megpróbálni enyhíteni a rájuk nehezedő nyomást.

Harmadrészt, a konkrét kapcsolatépítésnél el kell fogadnunk azt, hogy a bonyolult kínai valóságot nem láthatjuk át, azt pedig még kevésbé tudhatjuk, hogy egy konkrét személy vagy közösség milyen viszonyok között tevékenykedik, mekkora áldozatokat vállalt, milyen kényszereknek volt kénytelen megfelelni. Így ha kínai keresztényekkel érintkezünk, nem érdemes rájuk sem áldozatként, sem megalkuvóként tekinteni, és a politikai témákat érdemes elkerülni, ezek ugyanis sok kínai számára tabunak számítanak. Nem a mi dolgunk megítélni, hogy például egy „hazafias” katolikus klerikus vagy egy „három autonómia” mozgalomhoz tartozó protestáns lelkész elfogadhatatlan kompromisszumot kötött-e, s egy földalatti közösség tagját sem kell automatikusan mártírként kezelni, hiszen a konkrét élettörténetüket, helyzetüket nem ismerjük. Ha vallásüldözésről vagy egyéb politikai témákról szeretnének beszélni, fel fogják hozni maguktól, de ne hozzuk őket kellemetlen helyzetbe ezek erőltetésével.

Negyedrész, ne felejtjük el, hogy a kereszténység felvétele nem jelenti a nyugati kultúra átvételét, egy keresztény kínai nem válik automatikusan nyugativá. Szokásaiban, mindennapi reflexeiben, értékrendjében, világképében kínai marad, és a hazájára, nemzetére is büszke lesz, tehát kulturális eltérésekkel, sőt politikai véleménykülönbségekkel a keresztény kínaiak esetében is találkozni fogunk. Ezeket érdemes a lehető legnagyobb elfogadással kezelni, és igyekezni a közös pontokra fókuszálni. Tudatosítanunk kell, hogy a kereszténység a saját tanításai szerint sem nyugati jelenség, hanem univerzális, annak értelmezései, konkrét megnyilvánulási formái kultúránként változhatnak.

Nekünk magyaroknak azért is érdemes a kérdéskörrel foglalkozni, mert szép missziós hagyományaink vannak Kínával kapcsolatban. Az 1949 előtti évtizedekben jelen voltak Kínában a magyar jezsuiták, ferencesek és a kalocsai iskolanővérek, s az ekkor kiépült kapcsolatok felújítására az utóbbi években történtek kísérletek. Emellett Budapesten él a kelet-közép-európai térség legnagyobb kínai kolóniája, melynek tagjai közül sokan keresztények (elsősorban protestánsok). Az ő közösségeik a mieinktől elzárt világot alkotnak, de ezen lehetne változtatni.

A következő évek-évtizedek fő kérdése az lesz, hogy a nyugati világ miként tudja megemészteni Kína felemelkedését, s mindazt, ami ezzel jár. Ezt a kérdést nyilván nem mi fogjuk eldönteni, ugyanakkor mégis fontos mindent megtennünk azért, hogy a globális folyamatok békés mederben maradjanak. Ebben az emberek, közösségek, intézmények közötti közvetlen kapcsolatok jelentős szerepet játszhatnak, hiszen tompíthatják a konfliktusokat. A közös vallási meggyőződés sok lehetőséget kínál az érintkezésre, amelyeket érdemes kihasználnunk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BEIJING REVIEW. 1996. „Law Protects Spiritual Life.” *Beijing Review*, 1996. február 5–11, 5.
- BUREAU OF DEMOCRACY, HUMAN RIGHTS, AND LABOR. 2007. „International Religious Freedom Report 2007. China (includes Tibet, Hong Kong, and Macau).” 2007. szeptember 14. URL: <https://www.refworld.org/docid/46e-e676f5.html>.
- CH'EN, KENNETH K. S. 1964. *Buddhism in China. A Historical Survey*. Princeton, Princeton University Press, 1964.
- CHALUFOUR, MARC. 2023. „What's behind Boom of Christianity in China?” *The Brink*, 2023. február 2. URL: <https://www.bu.edu/articles/2023/why-is-christianity-growing-in-china/>
- CHINA HANDBOOK EDITORIAL COMMITTEE. 1985. *Life and Lifestyles*. China Handbook Series. Beijing, Foreign Languages Press.
- CHINA LAW TRANSLATE. 2019a. „Five-Year Planning Outline for Advancing the Sinification of Christianity (2018-2022).” 2019. június 18. URL: <https://www.chinalawtranslate.com/en/outline-of-the-five-year-plan-for-promoting-the-sinification-of-christianity%ef%bc%882018-2022%ef%bc%89/>
- CHINA LAW TRANSLATE. 2019b. „Five-Year Work Plan for Advancing Adherence to the Direction of Sinification of Catholicism in our Nation (2018-2022).” 2019. augusztus 8. URL: <https://www.chinalawtranslate.com/en/five-year-work-plan-for-advancing-adherence-of-catholicism-in-our-nation-to-the-direction-of-sinification-%ef%bc%882018-2022%ef%bc%89/>
- COOK, SARAH. 2017. „The Battle for China's Spirit. Religious Revival, Repression, and Resistance under Xi Jinping.” Washington, Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/report/special-report/2017/battle-chinas-spirit>.
- CRIVELLER, GIANNI. 2022. „Venerable Matteo Ricci, Pope Francis's great gift to China.” *PIME Asia News*, 2022. december 17. URL: <https://www.asianews.it/news-en/Venerable-Matteo-Ricci,-Pope-Francis%E2%80%99s-great-gift-to-China-57345.html>
- CULBERTSON, HOWARD. 2011. „Christian mission history: Important events, locations, people and movements in World Evangelism.” Southern Nazarene University. URL: <http://home.snu.edu/~hculbert/line.htm>
- HUMAN RIGHTS WATCH. 2006. „China: A Year After New Regulations, Religious Rights Still Restricted. Arrests, Closures, Crackdowns Continue.” 2006. március 1. URL: <http://hrw.org/english/docs/2006/03/01/china12740.htm>.
- INFORMATION OFFICE OF THE STATE COUNCIL OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA. 1997. „Freedom of Religious Belief in China.” 1997. október. URL: <http://www.china.org.cn/e-white/Freedom/index.htm>.
- INFORMATION OFFICE OF THE STATE COUNCIL OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA. 2018. „China's Policies and Practices on Protecting Freedom of Religious Belief.” 2018. április. URL: http://english.scio.gov.cn/node_8004074.html
- KATONA TAMÁS (szerk.) 1981. *A tatárjárás emlékezete*. Budapest, Magyar Helikon.
- MAO CE-TUNG. 1927. „Jelentés a Hunan tartományi parasztmozgalommal kapcsolatban megtartott vizsgálatról (1927. március).” In *Mao Ce-tung válogatott művei I-IV*. Budapest, Szikra, 1952, I. köt. 33–96.
- MAO ZEDONG. 1929. „Manifesto of the Communist Party (January 1929).” In *Mao's Road to Power – Revolutionary Writings 1912-1949. Vol. III*. Armonk – London, M. E. Sharpe, 133–135.
- MAO ZEDONG. 1930a. „Xunwu Investigation (May 1930).” In *Mao's Road to Power – Revolutionary Writings 1912-1949. Vol. III*. Armonk – London, M. E. Sharpe, 296–418.
- MAO ZEDONG. 1930b. „Xingguo Investigation (October 1930).” In *Mao's Road to Power – Revolutionary Writings 1912-1949. Vol. III*. Armonk - London, M. E. Sharpe, 594–655.
- MINAMIKI, GEORGE. 1985. *The Chinese Rites Controversy: From Its Beginning to Modern Times*. Chicago, Loyola University Press.

- PEW RESEARCH CENTER. 2015. „The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050.” Pew Research Center’s Religion & Public Life Project. URL: <https://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/>.
- PONG, RAYMOUND – CALDAROLA, CARLO. 1982. „China: Religion in a Revolutionary Society.” In CALDAROLA, CARLO (ed.): *Religions and Societies: Asia and the Middle East*. Berlin, Mouton Publishers, 1982, 551–578.
- SAEKI, YOSHIRO. 2012. *The Nestorian Monument in China*. Piscataway. Gorgias Press.
- SALÁT GERGELY. 2000a. A katolikus egyház Kínában. Terebess Online. URL: <https://terebess.hu/keletkultinfo/salat1.html>.
- SALÁT GERGELY. 2000b. „Vallási kérdések a kulturális forradalom alatt.” *Új Keleti Szemle* 2000/1, 26–37.
- SALÁT GERGELY. 2004. „Katolikusok a Kínai Népköztársaságban.” *Vigilia*, 2004/7, 504–517.
- SALÁT, GERGELY. 2011. „A megbékélés útján: Katolikusok a mai Kínában.” In PATSCH FERENC (szerk.): *Misszió, globalizáció, etika: Matteo Ricci szellemi öröksége*. Budapest, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Faludi Ferenc Akadémia – L’Harmattan Kiadó, 175–188.
- SALÁT GERGELY. 2013. „A katolikus térítés Kínában: A Ricci-módszer.” In DÉRI BALÁZS (szerk.) *Conversio: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 2011. szeptember 22—23-án tartott vallástudományi konferencia előadásai*. Budapest, ELTE BTK Vallástudományi Központ, 345–351.
- SALÁT GERGELY. 2020. „Keskeny ösvény. Diplomáciai kötéshúzás a Vatikán és Kína között.” *A Szív* 106/11, 43–45.
- SALÁT GERGELY. 2021. „Vallások és valláspolitikai Kínában.” *Theologiai Szemle* 4, 218–223.
- STATE ADMINISTRATION FOR RELIGIOUS AFFAIRS. 2020. „Measures for the Administration of Religious Groups.” *China Law Translate*, 2020. január 1. URL: <https://www.chinalawtranslate.com/en/measures-for-the-administration-of-religious-groups/>
- STATE COUNCIL. 2004. „Regulations on Religious Affairs.” 2004. november 30. URL: <https://www.cecc.gov/resources/legal-provisions/regulations-on-religious-affairs>.
- STATE COUNCIL. 2017. „Religious Affairs Regulations 2017”. *China Law Translate*, 2017. szeptember 7. URL: <https://www.chinalawtranslate.com/en/religious-affairs-regulations-2017/#:~:text=Individuals%20and%20organizations%20must%20not,the%20nation%20or%20carry%20out>
- STOCKWELL, FOSTER. 1993. *Religion in China Today*. Beijing, New Worlds Press.
- SZILÁGYI ZSOLT. 2022. „Mongólia és Magyarország. A Szent István-i államalapítástól napjainkig.” Orient Projekt. URL: <https://orient-projekt.hu/mongolia>.
- THUN ALBIN. 1997. *A magyar misszió végnapjai Kínában*. Szeged, Agapé Kiadó.
- VÁMOS PÉTER. 2004. *Magyar jezsuita misszió Kínában*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- VARG, PAUL A. 1960. *Missionaries, Chinese and Diplomats. The American Protestant Missionary Movement in China, 1890-1952*. Princeton, Princeton University Press.

Szerző:
Dr. Salát Gergely

Grafikai tervezés:
Balás Design

Felelős kiadó:
Dr. Máthé Zsuzsa

Szent István Intézet 2023
szentistvanintezet.hu

A tanulmány a Batthyány Lajos Alapítvány támogatásával jelent meg.

— EST. 1991 —
Batthyány Lajos
ALAPÍTVÁNY